

سنا

گیاهی است که به فارسی و در کتب طب سنتی با نامهای «سنا»، «سنای مکی» و «سنای حجازی» نامبرده می‌شود. به فرانسوی Sene و به انگلیسی Senna گفته می‌شود. گیاهی است از خانواده Leguminosae دارای گونه‌های مختلفی است که به صورت درختچه و بوته علفی می‌باشند و نام علمی معروف‌ترین آنها عبارت است از:

1. گونه *Cassia angustifolia Vahl*، این سنا را به فارسی «سنای هندی» و به زبان هندی «هندی سنا» و در بازار دارویی هند به لهجه‌های دیگر هندوستان «سنای مکی» نیز می‌گویند.

این گونه سنا تا به حال در ایران دیده نشده است و معمولاً از هند به بازار دارویی ایران وارد می‌شود. برگها و میوه آن مسهل است. این گونه به شکل درختچه است و به فرانسوی *Sene feuilles étroites* گفته می‌شود.

2. *Cassia obovata Collad*. که مترادف آن *Cassia obtusa Roxb* می‌باشد.

این گونه به انگلیسی در بازار دارویی به *Italian senna* معروف است.

این گونه گیاهی چندساله است با ساقه‌های علفی در هندوستان در پنجاب، بلوچستان، سند، گجرات و برخی نقاط دیگر نظیر ایتالیا و عربستان در حجاز انتشار دارد. در ایران نیز در جنوب می‌روید. به فارسی این سنا را نیز سنای مکی و سنای حجازی می‌نامند. در کرمان و بندر عباس با نام محلی «کوسن» و در بلوچستان با نامهای محلی «نیل‌تاک» و «سانا» و «سنا کوری» شناخته می‌شود. به هندی در برخی نقاط

معارف گیاهی، ج 5، ص: 399

آن را سنای مکی و در برخی نواحی صورتی سوناموکی می‌نامند. برگهای این سنا مسهل است. این گونه را به فرانسوی *Sene feuilles obovales* نامند.

3. *C. acutifolia DC*. که برگهای آن در بازار بین‌المللی به *Alexandrian senna* معروف است و در مصر می‌روید.

مشخصات

سنا گونه *C. angustifolia* درختچه‌ای است دارای برگهای شبیه برگ حنا و برگ مورد کمی بزرگتر از برگ حنا کشیده و باریک و در سنای گونه *C. obovata* برگها کمی پهن و تخم‌مرغی است. گل آن زرد مایل به کبود میوه آن به صورت غلاف کوتاه قوسی و خمیده از نظر اندازه در حدود طول غلاف باقلا می‌باشد.

ترکیبات شیمیایی و مواد مؤثر آن

از نظر ترکیبات شیمیایی در گونه *C. angustifolia* گلوکوزید کمپفرین^۱، ماده آنتراکینون^۲ و اسانس وجود دارد. به علاوه دارای کریزوفانیک اسید و مقداری ایزورامنتین^۳ است. در برگهای آن در حدود 12 درصد اکسالات کلسیم یافت می‌شود.

در برگهای آن علاوه بر املاح کلسیم در حدود 0/01 درصد فلاوانول، ایزورامنتین، کمپفرول^۴، حدود 0/03 درصد رئین^۵ و مقدار کمی امودین وجود دارد. در خاکستر آن در حدود 31 درصد Cao، 2/7 درصد Mgo، 2/7 درصد SiO₂ و 3/6 درصد P₂O₅ یافت می‌شود. اخیراً یک ترکیب متبلور جدید نیز از آن جدا شده است. در گزارش دیگری آمده است که دو نوع گلوکوزید به نامهای سنوزید A^۶ و سنوزید B^۷ که احتمالاً ماده عامل مربوط به خاصیت مسهلی گیاه

معارف گیاهی، ج 5، ص: 400

می‌باشند از گیاه جدا شده است. در میوه آن وجود حدود تا 1/33 درصد ترکیبات اوکسی‌متیل آنتراکینون تأیید شده است [G. I. M. P.]. در گزارش بررسی دیگری آمده است که در برگهای جوان گیاه یک ماده آنتی‌بیوتیک مؤثر بر ضد استافیلوکوکوس اورئوس و اسیدی به نام کاسیک اسید^۸ که رئین نامیده می‌شود یافته‌اند [د- ویت].

از برگچه‌ها و غلاف میوه سنای گونه *C. obovata* نیز ماده اوکسی‌متیل - آنتراکینون جدا شده است. [G. I. M. P.].

در مطالعاتی که اخیراً در مورد گیاه سنای *C. angustifolia* به عمل آمده یک گلوکوزید جدید که 1/5 برابر فعالیت از سنوزید A و سنوزید B است، پیدا کرده‌اند [S. G. I. M. P.].

خواص - کاربرد

¹ (1) Kaempferin.

² (2) Anthraquinone.

³ (3) Isorhamnetin.

⁴ (4) Kaempferol.

⁵ (5) Rhein.

⁶ (6) Sennoside A.

⁷ (7) Sennoside B.

⁸ (1) Cassic acid.

در هندوستان از برگها و میوه گونه درختچه‌ای سنا به عنوان ملین و مسهل استفاده می‌شود و از برگهای گونه علفی سنا (*C. obovata*) در ردیف گونه بالا به عنوان مسهل استفاده می‌شود.

سنا از نظر طبیعت طبق نظر حکمای طب سنتی گرم و خشک است و از نظر خواص معتقدند که مسهلی است قوی و باید با احتیاط خورده شود زیرا در برخی موارد ایجاد ناراحتی و آشفته‌گی و باصطلاح نوعی قولنج می‌نماید و هرچه یبوست بیشتر باشد قولنج شدیدتر است. برگچه سنا اگر در آب جوش مدتی جوشانده شود اثر مسهلی آن خیلی کاسته می‌شود و لذا مرسوم و توصیه این است که معمولا از خیس کرده برگ سنا و یا از دم کرده آن استفاده شود و تجربه نشان داده است که ماده عامل سنا در الکل قوی کم‌محلول و یا غیر محلول است لذا مرسوم است که برگهای سنا را در الکل قوی 85 و 95 درجه مدت دو روز می‌خیسانند و بعد خشک کرده و می‌کوبند و پس از آن مصرف می‌کنند. در این روش ضمن اینکه از اثر مسهلی آن کاسته نمی‌شود ولی به علت خیسانده شدن در الکل از عوارض جانبی آن کاسته می‌شود. برگ سنا را نباید زنان شیرده یا حامله بخورند زیرا ماده عامل آن خیلی سریع از طریق شیر و یا مستقیماً، در بدن جنین یا طفل اثر می‌گذارد. اگر دم کرده سنا را روی

معارف گیاهی، ج 5، ص: 401

سنا *C. angustifolia*

A

- میوه

شکم بچه‌ها بریزند و بمالند ممکن است بروز اسهال کند.

دم کرده 10-15 گرم برگچه سنا در یک لیوان آب جوش (در حدود 250 گرم) را می‌توان به عنوان مسهل برای اشخاص بالغ و بزرگسال به کار برد.

برای کاستن عوارض جانبی قولنجی سنا معمول است آن را با مواد معطر نظیر انیسون، تخم گشنیز، زنجبیل، دارچین و هل مخلوط کرده و می‌خورند. در گذشته عده‌ای از حکمای طب سنتی دم کرده برگ سنا را با گل سرخ یا قرنفل تجویز می‌کردند.

به هر حال باید توجه شود در عین حال که سنا از نظر مسهلی بیش از فلوس مؤثر است ولی متأسفانه عوارض جانبی قولنج گاهی باعث محدود کردن مصرف آن می‌شود. اگر در مواردی به سبب نوع خاصی یبوست مصرف سنا تجویز می‌شود، طبق دستور فوق باید قبلاً برگها 2 روز در الکل قوی خیسانده و پس از آن خشک شده و

معارف گیاهی، ج 5، ص: 402

مخلوط با گیاهان معطر مناسب مصرف شود. علاوه بر برگ سنا غلاف میوه سنا نیز خاصیت مسهلی دارد. سنا از نظر خواص مسهل بلغم، صفرا و اخلاط سوخته است و اخلاط را از زوایای مجاری بدن بیرون می‌کشد، لذا پاک‌کننده دماغ و درخشان‌کننده پوست است و برای بیماری روانی، صرع، سردرد کهنه، درد پهلو، تنگی نفس، سیاتیک، نقرس، تشنج عضله، ریختن مو و جرب، کشتن و دفع کرم معده، رفع شقاق دست و پا و تسکین درد مفاصل حاصل از بلغم و صفرا بسیار نتیجه‌بخش است.

اگر برگهای سنا با 4 برابر وزن آن روغن زیتون جوشانیده شود تا وزن مجموع به نصف برسد و خورده شود، علاوه برای مسهل برای درد کمر و بواسیر نیز نافع است.

اگر 5 گرم برگ کوبیده آن با عسل مخلوط و هر روز تا 7 روز خورده شود برای رفع درد مفاصل مفید است. ضماد دم‌کرده برگ آن در سرکه تا حدی که غلیظ شود در استعمال خارجی برای عوارض پوستی و جرب نافع است.

حب مسهل سنا: برگ سنای مکی کوبیده، پوست هللیله سیاه، پوست هللیله کابلی، پوست هللیله زرد و مویز که دانه آن خارج شده باشد. از هر یک به مقدار مساوی تهیه و ابتدا هر یک از سنا و هللیله‌ها را جداگانه کوبیده و از الک خارج کرده و با روغن بادام شیرین آغشته و مجموع را با مویز کوبیده و مخلوط کرده حب درست کنند و هر روز ناشتا 8-7 گرم آن را بخورند و به همین مقدار نیز شب موقع خواب بخورند و روی آن آب گرم بنوشند، مسهل بسیار خوبی است.

گرد سنا: به مقدار مورد نظر برگ پاک کرده سنا را در گرمخانه 40 درجه سانتی‌گراد خشک کرده نرم کوبیده از الک ابریشمی نمره 120 ردّ کنند. این گرد مسهل است و ممکن است موجب تهوع و خونریزی بواسیر و رحم شود. لذا مصرف آن برای زنان باردار خطرناک است و اگر زنان شیرده بخورند به شیر آنها خاصیت مسهلی می‌دهد.

مقدار خوراک آن زیر نظر پزشک و در صورت تشخیص ضرورت 8-4 گرم است.

برگ سنای مغسول در الک: برای احتراز از برخورد با عوارض جانبی سنا برگ سنا را به مدت دو روز در الک 85 یا 95 درجه می‌خیسانند بعد صاف کرده و برگها را خشک کرده و برای تهیه گرد مصرف می‌کنند.

دم‌کرده مرکب سنا: 14 گرم برگ نیم‌کوب سنا، 25 گرم زنجبیل را در 284 گرم

معارف گیاهی، ج 5، ص: 403

آب جوش دم کرده و بگذارند سرد شود و صاف نمایند. این دم‌کرده را در 2 دفعه بخورند مسهل خوبی است ممکن است با شربت قند خورده شود.

مسهل عسلی سنا: 15 گرم سنا را در 500 گرم آب آلو بخارا دم کرده و صاف نمایند و 500 گرم عسل سفید به آن اضافه نمایند و در عرض صبح فنجان فنجان بیاشامند.⁹

---

⁹ میر حیدر، حسین، معارف گیاهی، 8 جلد، دفتر نشر فرهنگ اسلامی - تهران، چاپ: هفتم، 1385 ه.ش.